

1
Det svängda och ovanligt långa smalhuset på Petrejusvägen 24-32 uppfördes som barnrikehus av AB Stockholmshem. Foto: Mauro Rongione, Stockholms stadsmuseum.

3
Ett viktigt inslag i smalhusens relativt sparsmakade arkitektur är detaljer som entréer och balkonger. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

2
Den s.k. Hammarbygården, i hörnet av Olaus Magnus Väg – Johan Printz Väg, byggdes ursprungligen som barnstuga. Foto: Mauro Rongione, Stockholms stadsmuseum.

4
Exempel på smakfullt utformad entré i kvarteret Polarforsaren 13 vid Hasselquistvägen. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

Hammarbyhöjden

*Information till Dig som
äger ett kulturhistoriskt värdefullt
hus i ytterstaden*

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering

Stockholms stadsmuseum ansvarar för att peka ut och definiera kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Stockholms stad. Klassificeringen används i det dagliga arbetet inom kommunens förvaltningar bland annat i samband med detaljplanering och bygglovprövning.

Byggnaderna klassificeras i fyra kategorier med hänsyn till deras kulturhistoriska värde och redovisas med färgerna blått, grönt, gult och grått:

- Blått anger bebyggelse vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringarna för byggnadsminnen i kulturminneslagen.
- Grönt betyder att fastigheten har bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.
- Gult avser en fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.
- Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier.
- Streckad – Fastighet med bebyggelse uppförd 1990 eller senare och som ännu ej klassificerats eller obebyggd fastighet.

Plan och bygglagen, PBL

För synnerligen och särskilt kulturhistorisk värdefull bebyggelse, det vill säga blå- och grönmärkade byggnader är 3 kap 12 § i (PBL) Plan- och bygglagen tillämplig. För all bebyggelse är 3 kap 10 § och 13 § tillämpliga. Denna lagstiftning är kopplad till Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering som finns redovisad för Hammarbyhöjden i detta faktablad.

10 § Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara. Lag (1998:805).

12 § Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas. Lag (1994:852).

13 § Byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt omgivningens karaktär. Byggnader som avses i 12 § skall underhållas så att deras särart bevaras. Lag (1994:852).

Framsida uppförande: Hammarbykyrkan uppfördes i slutet av 1960-talet. Foto: Mauro Rongione, Stockholms stadsmuseum. Nedan: Omsorgsfullt utformad byggnad i kv Polarforsaren. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

Historik

Namnet Hammarby, eller Hamarby, är känt sedan 1330-talet. Ordet hammar betyder klippa eller stenbacke och återspeglar väl, liksom ändelsen höjden, den kuperade terrängen i området. Gården Hammarby, som låg vid nuvarande Lumaparken i Södra Hammarbyhamnen, revs 1945. I norra delen av nuvarande Hammarbyhöjden låg Stockholms sista avrättningsplats ”Galgbacken” som nyttjades fram till 1862. Här avrättades bland annat Gustav III:s mördare Johan Anckarström år 1792.

Området låg i Nacka fram till 1930, då det inkorporerades med Stockholm. Fram till mitten av 1930-talet var området i stort sett obebyggt, här fanns några bondgårdar, koloniområden och handelsträdgårdar. De första husen började byggas 1935 efter en funktionalistisk stadsplan från fastighetskontorets arkitekter med Tysklands moderna bostadsbyggande som förebild. Stadsdelen bebyggdes i två etapper. Den norra delen, norr om Finn Malmgrens väg, bebyggdes huvudsakligen fram till 1939 och i början av 1940-talet satte man igång att bebygga södra delen som stod klar 1948, då även stadsdelen bildades och fick sitt namn. I början av 1950-talet bebyggdes området söder om Lidköpingsvägen, vilket tidigare bestod av kolonilotter.

1988 antog stadsfullmäktige ett moderniseringsprogram för Hammarbyhöjden som även innebar att 1000 nya lägenheter skulle byggas. En viss förtätning utfördes, men inte i den omfattning som ursprungligen planerades.

I stadsdelens norra ände, på berget ovanför Hammarbyvägen, uppfördes 1985–86 ett åttkantigt radiolänktorn. Det 80 meter höga och väl synliga Hammarbytornet ritades av Arkitekt Bengt Lindroos.

Bebyggelsens karaktär

Norra Hammarbyhöjden utgör exempel på ett väsentligt brytningsskede i svensk arkitektur och stadsbyggnadshistoria. Politiker och stadsplanerare ville åstadkomma ett nytt sunt bostadsområde med mycket ljus, luft och grönska. Bebyggelsen är enhetligt utformad med trevånings smalhus putsade i ljusa färger, inplacerade i parallella rader i den kuperade terrängen. Hammarbyhöjden fick redan under 1930-talet epitetet ”den vita staden”. Stadsdelen planlades och bebyggdes som en konsekvent genomförd idé om det goda boendet med moderna lägenheter och den ursprungliga tanken med flerfamiljshus placerade direkt i skogsmark är fortfarande påtaglig. Bebyggelsen är uppdelad i två områden, den äldre norra delen och den något yngre södra delen, en uppdelning som understryks rent fysiskt genom tunnelbanans sträckning. Stadsdelen återspeglar förändringarna från det tidiga 1930-talets funktionalism till 1950-talets folkhemsarkitektur.

Smalhusstad

Planeringen av stadsdelen startade under 1920-talets sista år. År 1931 kom en stadsplan, signerad Ragnar Östberg på uppdrag av Bostadsaktiebolaget S:t Örjan, med smalhus i tre våningar och en bredd på 10,4 meter. När de första husen började byggas 1935 var det efter en plan från fastighetskontoret som dock hade stora likheter med Ragnar Östbergs men med smalare byggnader.

Den norra delen är ett av Stockholms första och mest konsekvent genomförda smalhusområden. Bebyggelsen följer idealet ”hus i park” med luftig placering i omgivande naturmark. Husen har en enkel funktionalistisk utformning; smala lameller med flacka pulpet- eller sadeltak och ljusa putsade fasader med strikta rader ospröjsade 2- eller 3-luftsfönster. Bebyggelsen uppvisar stor enhetlighet men har trots det en rik variation i enskilda detaljer såsom fönsterplacering, entrépartier, balkonger m.m. Lägenheterna bestod normalt av ett eller två rum och hade en för tiden hög standard med badrum, kök och centralvärme.

Stadsdelen byggdes successivt ut under de kommande åren och sist utbyggt enligt 1930-talets ideal om smalhusstaden blev området söder om tunnelbanan, vars stadsplan fastställdes i januari 1939. Här uppfördes, förutom smalhusen, åtta låga punkthus i mitten av 1940-talet, efter ritningar av arkitekterna Archibald Frid och Edvin Engström. I början av 1950-talet bebyggdes även Nytorpsområdet söder om Lidköpingsvägen.

Skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Större delen av norra Hammarbyhöjden är utpekad som *särskilt kulturhistoriskt värdefull* i översiktsplanen för Stockholm. Området utgör exempel på ett väsentligt brytningsskede i svensk arkitektur och stadsbyggnadshistoria. Inom områdena skall stor hänsyn tas till såväl helhetsmiljöns som de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde. I området vid korsningen Petrejusvägen/Johan Printz Väg finns tio smalhus, fördelade på fem kvarter, uppförda 1937–1939. I egenskap av s.k. barnrikehus, för mindre bemedlade familjer med minst tre barn, har byggnaderna stora social- och samhällshistoriska värden. De välgestaltade och tidstypiskt sparsmakat utformade byggnaderna bildar en sammanhållen miljö med stora kvaliteter. Bostadshuset i kvarteret Blåvingen 3 utmärker sig genom sin ansehlga längd och är ett viktigt inslag i gatubilden. Det välbevarade och omsorgsfullt utformade smalhuset i kvarteret Polarforsaren 10 är med sitt läge i hörnet av Hasselquistvägen och Finn Malmgrens väg ett viktigt inslag i gatubilden och dess särpräglad funktionalistiska arkitektur är av stort byggnadshistoriskt värde.

Ett par områden som besitter stora kulturhistoriska värden är särskilt värda att nämnas: Hammarbyhöjdens centrum, vid Finn Malmgrens plan, markeras av fyra likartade bostadshus med butikslokaler i bottenvåningen som tillsammans utgör en helhetsmiljö av stort värde. Det är ett av de främsta exemplen på torgbildning i de tidiga förorterna. Byggnaderna är uppförda i slutet av 1930-talet och har en tidstypisk välgestaltad funktionalistisk arkitektur som i huvudsak är bevarad.

I kvarteren Bålgetingen och Humlan vid Olaus Magnus Väg finns ytterligare ett område med barnrikehus, uppförda 1936 av det för ändamålet bildade AB Familjebostäder. Dessa fem smalhus, grupperade kring öppna gårdar, bildar en helhet med stort miljövärde. De välgestaltade och välbevarade byggnaderna har en tidstypisk utformning. I ett av husen fanns ursprungligen en barnstuga, den s.k. Hammarbygården. Den sociala tanken bakom områdets tillkomst ger byggnaderna ett samhällshistoriskt värde.

Sist men inte minst bör nämnas loftgångshuset i kvarteret Professorn 2 vid Tidaholmsvägen, i södra delen av Hammarbyhöjden. Byggnaden från 1939 uppfördes för självförsörjande d.v.s. yrkesarbetande kvinnor och är möjligen det första loftgångshuset i Sverige. Trots förändringar har byggnaden ett stort byggnadshistoriskt och socialhistoriskt värde.

Den kuperade terrängen ledde till att många smalhus försågs med suterrängvåning som ofta inhyste garage, likt i kv. Sandjägaren 1 vid Nathorstvägen. Foto: Mauro Rongione, Stockholms stadsmuseum.

Kännetecknande för smalhusbebyggelsen är anpassningen till naturen, likt fastigheten i kvarteret Hoppspindeln 4 på Thunbergsgatan. Foto: Mauro Rongione, Stockholms stadsmuseum.

Som ägare och förvaltare av en kulturhistoriskt värdefull byggnad bör man beakta följande:

- Att större till- och påbyggnader undviks.
- Att husets ursprungliga fasad- och takmaterial bibehålls och att tilläggs-isoleringar undviks.
- Att husets ursprungliga detaljutformning med fönster, portar, balkonger, fasadutsmyckningar m.m. bibehålls.
- Att husets ursprungliga färgsättning bibehålls.
- Att byggnaden underhålls kontinuerligt med metoder och material som är anpassade till husets ursprungliga utformning, särdrag och byggnadsteknik.
- Att ursprungliga planlösningar bibehålls och att eventuell kulturhistoriskt värdefull inredning bevaras.
- Att tidstypisk markplanering och växtlighet bevaras.

Stockholms stadsmuseum ger gärna råd

För information och tips om byggnadsvård och förhållningssätt vid underhåll och restaurering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse besök gärna Stadsmuseets byggnadsvårdswebb: www.stadsmuseum.stockholm.se/byggnadsvard. Ni kan även gå in på www.stockholmskallan.se, besöka museets forskarsal Faktarummet eller kontakta Stockholms stadsmuseum.

Dokumentationsenheten
Box 15025, 104 65 Stockholm
Tel. 08-508 31 600
www.stadsmuseum.stockholm.se

